

яким ці зведення були довірені при здійсненні ОРД, чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності відповідно до чинного законодавства, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини». Істотною відмінністю розглянутих норм і відповідних етичних приписів є наявність юридичної відповідальності за передачу і розголошення інформації про особисте життя тих чи інших осіб, отриманої в результаті ОРД, що є гарантією захисту прав і законних інтересів приватних осіб.

Також етичні приписи закріплені в ч.4 ст.10 закону «Про ОРД», що містить заборону на залучення до виконання оперативно-розшукових завдань медичних працівників, священнослужителів і адвокатів, якщо особи, у відношенні яких вони повинні здійснювати ОРЗ є їхнім пацієнтом чи клієнтом. У даному випадку закон приводиться у відповідність не тільки з загальноприйнятими нормами моралі, але і з вимогами, пропонованими до зазначених суб'єктів у зв'язку зі здійсненням їхньої професійної діяльності [2, с.19–20].

Відкритим залишається питання щодо етичності негласного збору інформації шляхом проведення ОРЗ, про факти, що відносяться до особистого життя, навіть якщо вони містять дані про здійснення злочинів, у випадках гласного, дозволеного власником проникнення в житло, чи інше особисте володіння, з наступним одержанням співробітником оперативного підрозділу даних, що відносяться до розслідуваної події. У даному випадку, використовуючи дійсно існуючі чи вигадані приводи, вони дістають згоду особи на присутність у його особистому володінні, з метою одержання інформації вже без його згоди. Цим правом співробітників оперативних підрозділів наділяє п.6 ст.8 закону «Про ОРД», відповідно до якого вони можуть «відвідувати житлові й інші приміщення за згодою їхніх власників чи мешканців для з'ясування обставин скоєного злочину, чи злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність підозрюваних, або осіб, у відношенні яких проводиться перевірка». Надалі ця проблема вимагає вирішення на законодавчому рівні, з урахуванням вимог загальноприйнятих морально-етичних приписів.

Список літератури 1. Башурка О.М., Горбачов О.В. Оперативно-розшукова діяльність: правовий аналіз. Х., 1994. 2. Золотих В.В. Перевірка допустимості доказів у кримінальному процесі. М., 1999. 3. Китинє Н.М. Допустимість доказів у кримінальному судочинстві. М., 1995.

Надійшло до редколегії 01.03.02

А.А. Глєбін

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІ ТА ОРГАНІВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ

«Фактор» у перекладі з латинського буквально означає «той, що робить» і тлумачиться як «умова, рушійна сила, причина будь-якого явища, процесу; істотна обставина в якомусь явищі, процесі» [1, с.862].

У контексті нашого дослідження найбільш важливе значення мають суб'єктивні фактори. Серед них особливе місце займають фактори кадрового, професійного, організаційного, нормативно-правового характеру, «стан у за-

безпечний ефективного цілеспрямованого впливу на злочинність з боку спеціально створених соціальних інститутів» [2, с.30-31].

Кадровий, професійний фактор. Ускладнення соціально-економічних явищ і процесів, що проходять наразі у нашому суспільстві, висуває всезростаючі вимоги до рівня професіоналізму співробітників органів внутрішніх справ. У цьому зв'язку однією з центральних проблем у сфері діяльності оперативних апаратів кримінальної міліції і підрозділів Державного департаменту з питань виконання покараш у вирішенні завдань взаємодії є необхідність корінного поліпшення роботи з кадрами, особливо підвищення їх професійної майстерності.

Разом з тим, як показало проведене дослідження, перебудова системи кадрового забезпечення органів внутрішніх справ повною мірою знаходиться у взаємозв'язку зі змінами в суспільстві. На жаль, доводиться констатувати, що в роботі з кадрами поліпшення відбувається повільно.

На організацію взаємодії названих служб у першу чергу впливає професійна підготовка та освітній рівень оперативних співробітників. Сьогодні юристи від числа працюючих у названих підрозділах складають [3, с.43-45]:

з/п	Найменування	на 01.01.2001 р.
1	Начальницький склад міліції	45,5%
2	Начальницький склад служби БОЗ	60,4%
3	Начальницький склад карного розшуку	55,9%
4	Начальницький склад державної служби БЕЗ	46,0%
5	Дільничний інспектор міліції	40,9%
6	Слідство	66,4%

Таким чином, можна зробити висновок про те, що юридична підготовка оперативно-начальницького складу цих служб і підрозділів залишається вкрай гострою проблемою.

Як показало дослідження, істотне значення в організації спільної роботи по розкриттю злочинів має також наявність практичного досвіду роботи в оперативних підрозділах органів внутрішніх справ.

Що стосується стажу роботи безпосередньо у службах серед вищого, старшого та середнього начальницького складу, то розподіл працівників складає приблизно однакове процентне співвідношення. Зокрема, до 1 року у службі ДСБЕЗ працює 19,1%, у службі карного розшуку 19,0%, слідства 17,1%, службі дільничних інспекторів міліції 18,3%. Від 1 до 3 років відповідно 27,7%, 28,6%, 27,5%, 28,1%, від 3-х до 5 років 17,3%, 17,1%, 20,5%, 16,9%, від 5 до 10 років – 26,4%, 28,1%, 24,6%, 27,4%, понад 10 років – 9,5%, 7,2%, 10,3%, 9,3%. Найбільш стабільною за останнім показником є служба слідства (10,3%) та ДСБЕЗ (9,5%) [3, с.10].

Як показує аналіз практики, одним із шляхів підвищення професійної майстерності оперативних співробітників є удосконалювання системи службової

підготовки. Такі заняття необхідно проводити з урахуванням специфіки оперативно-розшукової роботи і закріплення практичних навичок в умовах, наближених до реальної оперативної обстановки на території, що обслуговується органом внутрішніх справ.

Однією з головних форм практичного навчання є активні форми (практичні заняття, гра, польові навчання і т.п.), які можна проводити в різних варіантах. Для організації таких занять доцільно використовувати ввідні, засвоєні на прикладах з практики, а також позитивному і негативному досвіді, із наступним аналізом причин невдач чи успіху у здійсненні тих чи інших форм взаємодії. Такий підхід до організації навчання сприяє розвитку професійного оперативного мислення.

Значну допомогу в організації і проведенні індивідуальних і групових занять по організації взаємодії між оперативними підрозділами органів внутрішніх справ роблять навчальні заклади системи МВС України і зокрема провідні кафедри Національного університету внутрішніх справ, що дозволяє використовувати досвід, накопичений викладачами і науковцями при осмисленні проблем взаємодії, підсилити практичну спрямованість навчання.

Організаційний фактор. Взаємодія сама по собі не є самоціллю. Будь-яка управлінська категорія повинна бути організована. Це означає, що її суб'єктами повинні бути визначені перспективні і короткострокові цілі і задачі взаємодії, на її організацію прийняте управлінське рішення, воно повинно бути сплановане за метою, суб'єктами, часом, місцем, слід передбачити систему контролю за її організацією, здійсненням і результатами. Це має знаходити своє відображення у планах роботи взаємодіючих суб'єктів, спеціальних планах взаємодії між ними, а також планах у різних справах оперативного обліку на осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів і спільно розроблювальних з цього приводу. Про тактичні форми і методи взаємодії, що також повинні бути передбачені у відповідних планах, треба говорити окремо. У даному випадку, говорячи про організаційний фактор як такий, необхідно торкнутися такого важливого його елемента, як функціональне та організаційно-структурне забезпечення взаємодії. У процесі спільної діяльності по розкриттю злочинів її суб'єктами реалізується насамперед оперативно-розшукова функція. Реалізовуватися вона може в різних організаційно-структурних формах.

Нині система оперативних апаратів органів виконання покарання, які включають в себе оперативні апарати СІЗО, в'язниць, виправно-трудових колоній, виховно-трудових колоній, виправно-трудових колоній-поселень, є елементом кримінально-виконавчої системи в цілому з підпорядкуванням відповідним оперативним відділам Державного департаменту з питань виконання покарань по вертикалі. Така система концентрованого керівництва цими апаратами дозволяє на рівні департаменту здійснювати дієві комплексні заходи по розкриттю злочинів сумісно з оперативними підрозділами кримінальної міліції.

Деякі практичні працівники ОВС висловлюють думку про пряме оперативне обслуговування СІЗО і ВТК силами кримінальної міліції і про перепідпо-

рядкування оперативних апаратів Державного департаменту з питань виконання покарань кримінальній міліції.

У кінці 90-х років співробітники карного розшуку делегувалися у ВТК і СІЗО для проведення оперативно-розшукових заходів по розкриттю конкретних злочинів [4]. Ми розділяємо точку зору про те, що кримінально-виконавча система повинна мати свій оперативно-розшуковий підрозділ, структурно самостійний, субординаційно підпорядкований по вертикалі. Ми тут виходимо з того, що виконання кримінальних покарань є комплексною загальнодержавною проблемою, насамперед соціологічного характеру, де знаходять висвітлення різні суспільні відносини. Звідси і комплексні завдання Державного департаменту з питань виконання покарань, у числі яких завдання загальної і часткової превенції, виконання розпоряджень і запитів слідчих, оперативних і т.п. органів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, виявлення і розкриття злочинів, скоєних засудженими у період відбування покарань і до того [5, с.127, 130, 135]. На наше тверде переконання, ці завдання обумовлюють специфіку оперативно-розшукової функції в підрозділах Державного департаменту з питань виконання покарань, її самостійність і організаційно-структурну обґрунтованість, оскільки оперативно-розшуковий апарат, що знаходиться поза кримінально-виконавчою системою, не може об'єктивно вирішувати ці завдання. Іншими словами, постановка питання про автономний характер забезпечення ОРД у СІЗО і ВТК обумовлена існуванням двох напрямків оперативно-розшукової роботи, здійснюваної Державним департаментом з питань виконання покарань. Перший з них зв'язаний з необхідністю активного її використання в інтересах оперативно-розшукового забезпечення виконання покарання у виді позбавлення волі. Другий обумовлений потребою сприяти оперативним апаратам міліції в розкритті злочинів минулих років, виявленні осіб, які звільняються з місць позбавлення волі, але перебувають у розшуку. Якщо ж режим утримання засуджених буде забезпечений тільки заходами, передбаченими кримінально-виконавчим законодавством, крім оперативно-розшукових, то можливе перепідпорядкування оперативних апаратів Державного департаменту з питань виконання покарань, кримінальній міліції. Однак обстановка в цих установах, яка пояснюється деякою мірою типологією місць позбавлення волі, що мають форму ВТК, не дозволяє відмовитися від застосування оперативно-розшукових мій в інтересах забезпечення правопорядку в СІЗО, ВТК. Отже, в підрозділах Державного департаменту з питань виконання покарань необхідний самостійний від міліції оперативний апарат.

Прихильники передачі оперативних апаратів Державного департаменту з питань виконання покарань у підпорядкування кримінальній міліції аргументують свою позицію необхідністю консолідації зусиль галузевих оперативно-розшукових служб кримінальної міліції по формуванню оперативного апарату на основі принципу багатозалежного використання негласного апарату; організації комплексного оперативного обслуговування регіонів, криміногенних об'єктів і оперативних контингентів, проведення спільних чи погоджених цільових оперативних заходів при вирішенні завдань, що торкаються інтересів різних служб.

Слід відмітити, що реальним кроком на шляху до оперативно-розшукового забезпечення інтересів кримінальної міліції в підрозділах Державного департаменту з питань виконання покарань стало делегування співробітників карного розшуку в ці установи. Цей варіант для проведення оперативно-розшукових заходів по розкриттю злочинів практикувався неодноразово. Так, згідно з Наказом МВС СРСР №090-1959 р. і розпорядженням МВС СРСР №157 від 28 жовтня 1959 р. для постійної роботи в ВТК виділялися кваліфіковані оперативні працівники міліції для ведення оперативної роботи з метою повного розкриття злочинів минулих років, викриття співзлочинців засуджених, що залишилися на волі, організації оптимальної координації розшуково-пошукових і слідчих дій, які проводяться у ВТК і поза ними. Сформований у ті роки досвід діяльності співробітників КР у ВТК показав, що головною ланкою, що забезпечувала успіх зазначеної практики, мала організаційний характер. Так, у тих регіонах, де вся робота в даному напрямку обмежувалася тільки виділенням визначеного числа співробітників КР для роботи в ВТК, вона завершувалася через якийсь час їх відкликанням в апарати карного розшуку. Однак там, де були створені групи, визначені їх керівники, підготовлені функціональні обов'язки, налагоджене інформаційне забезпечення, встановлений контроль і надання допомоги, – співробітники карного розшуку працювали в ВТК дуже результативно [5].

Тактичний фактор. Ефективність взаємодії оперативних служб кримінальної міліції і Державного департаменту з питань виконання покарань у розкритті злочинів перебуває у великій залежності від ступеня розробленості тактики спільної діяльності, тобто її форм і методів та практичного володіння оперативними навичками.

У загальному вигляді тактика взаємодії між оперативними підрозділами служби кримінальної міліції і органів, що виконують покарання, може бути визначена як система наукових положень, форм і методів, вироблених теоретично і практичною ОРД і їх застосування в залежності від особливостей оперативно-розшукової ситуації і використання отриманих результатів з метою раціонального і ефективного виконання спільних оперативних-розшукових заходів.

В даний час теорія ОРД, а також практика оперативних апаратів виробили значну кількість тактичних форм і методів при здійсненні взаємодії служб і підрозділів органів внутрішніх справ по боротьбі зі злочинністю. Однак застосування тих чи інших тактичних прийомів при здійсненні погодженої діяльності необхідно розглядати разом із всіма іншими факторами, як істотними обставинами, що впливають на ефективність взаємодії.

Тактика взаємодії створюється в процесі спільної оперативно-розшукової та іншої діяльності її суб'єктів у розкритті злочинів, і їх задача вчасно сприйняти її, оформити і уміло використати. Тактика, як фактор, не може дати готових рецептів на всі ситуації, що складаються в процесі взаємодії, одні й ті ж тактичні форми і методи можуть і повинні застосовуватися по-різному в залежності від конкретної оперативно-розшукової, слідчої і т.п. ситуації, конкретної розробки особи розроблюваного.

Нормативно-правовий фактор. Викладене вище необхідно доповнити наступними положеннями з урахуванням специфіки діяльності взаємодіючих суб'єктів при розкритті злочинів. Одна з основних цілей розкриття злочинів – забезпечення невідворотності відповідальності злочинців – має двоїстий характер: для її досягнення необхідно забезпечити, щоб кожен винний у злочині був притягнутий до відповідальності й у той же час жоден невинний не був покараний. Ця проблема найтіснішим чином пов'язана з проблемою засобів досягнення мети невідворотності покарання злочинців, дотримання тих, що інколи видаються зайвими, такими що заважають боротьбі зі злочинністю, правових та процесуальних норм і форм, які передбачає Закон як певні *обмеження*, рамки, що строго встановлюють порядок усього судочинства – виявлення злочинів і осіб, що їх скоїли, у тому числі й оперативно-розшуковими методами, розгляд повідомлень про злочини, порушення кримінальних справ, попереднього розслідування, його оперативно-розшукового забезпечення, розгляд у суді [2, с.99]. Ось роль такого обмежувача грає нормативно-правовий фактор як гарант дотримання законності при розкритті злочинів. Нормативно-правовий фактор ми розглядаємо як суб'єктивний у процесі відомчого нормативно-правового регулювання взаємодії, коли багато чого залежить від кваліфікації, ініціативи, організованості зацікавлених суб'єктів. При цьому необхідно відзначити той недолік, що відомчі норми, які регулюють спільну діяльність оперативно-розшукових суб'єктів у розкритті злочинів, виявилися розосередженими по різних нормативних актах МВС та Державного департаменту з питань виконання покарань, що вимагає певного позитивного рішення.

Як висновок можна відмітити наступне.

1. На організацію та ефективність досліджуваної нами взаємодії впливають певні явища, які ми називаємо об'єктивними чи суб'єктивними факторами, у залежності від навіш можливостей впливати на них у позитивному чи негативному напрямку.

2. При організації взаємодії його суб'єктам необхідно виявляти ці фактори для того, щоб нейтралізувати згодом їх негативний чи підсилити позитивний вплив на спільну діяльність по розкриттю злочинів.

3. Необхідно мати на увазі, що в цьому процесі виявлення факторів – це лише одна сторона цієї діяльності, головне ж завдання полягає в сукупній оцінці впливу виявлених факторів на прийняття того чи іншого рішення по організації взаємодії.

4. У практичній діяльності по організації взаємодії враховувати вплив об'єктивних факторів – позитивних і негативних – як явищ, на які взаємодіючі суб'єкти можуть справити вплив у своїх інтересах.

5. У контексті нашого дослідження найбільш важливе значення для практичної діяльності мають наступні чотири групи суб'єктивних факторів, які необхідно враховувати при організації взаємодії, бо вони впливають на її ефективність:

- кадрові, професійні;
- організаційні;
- тактичні;

– нормативно-правові.

Їх позитивний стан буде сприяти високому рівню організації та ефективності взаємодії оперативних підрозділів кримінальної міліції і підрозділів Держанного департаменту з питань виконання покарань в розкритті злочинів.

Список літератури: 1. Словник ілюмованих слів. К., 1985. 2. Видин С.Е. Системный подход и преступность. М., 1980. 3. Інформаційно-аналітичний збірник про стан кадрового забезпечення оперативно-службової діяльності ОВС України за 2000р., К: 2001. 4. Приказ МВД СССР №0141 от 31 июля 1989 г. 5. Аксенов А.А. Проблемы государственного управления в уголовно-исполнительной системе России. Составляющие и перспективы организационно-правовой аспекта. Рязань, 1996. 6. Кюша А.Ф. Организация и тактика оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Оперативно-розыскные мероприятия. Курс лекций. М., 1993.

Надійшло до редколегії 25.02.02

Є.О. Толстик

ПІРОТЕХНІЧНІ ВИРОБИ ЯК ОБ'ЄКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Вибухотехніка – нова галузь судової експертизи. З огляду на поставлені перед експертами-вибухотехніками завдання і коло досліджуваних ними об'єктів хотілося б зупинитися на піротехнічних виробих як об'єктах дослідження вибухотехнічної експертизи [1, с.б. 23].

Будучи об'єктом підвищеної уваги контролюючих органів, з одного боку, і предметом використання споживачами, з другого боку, піротехнічні вироби нерідко несуть у собі реальну загрозу життю та здоров'ю громадян. Основним завданням при проведенні експертами-вибухотехніками досліджень піротехнічних виробів споживчого призначення є встановлення можливості їхнього безпечного використання. Що ж являють собою піротехнічні вироби?

У літературі, що відноситься до кінця IV ст. нашої ери, зустрічаються описи запальних стріл з оболонками, наповненими горючими речовинами (смолою, сіркою, кіньям, нафтою). Нафту як горючий і запальний засіб застосовували ще в часи Олександра Македонського. Так звані «грецький вогонь» використовувалися візантійцями з VI-VII ст. нашої ери в морських боях і при штурмі фортець. Відомо, що флот київського князя Ігоря був знищений візантійцями за допомогою «грецького вогню». Розвитку піротехніки сприяв також інтерес до феєрверків. Індуїсти здавна влаштовували феєрверки в дні релігійних свят. Уже в IV ст. зустрічаються згадки про перші вогняні вистави [2, с.4, 6].

Феєрверк (від німецького *feuerwerk*) — «вогняний утвір» чи «діяння», «потісний вогонь», спалювання нерухомих і тих, що рухаються, вогняних фігур. Складання всіляких складів, їхні випробування і застосування того, що ми зараз називаємо піротехнікою, було певід'ємною частиною артилерії.

Піротехнічний ефект досягається в результаті хімічної реакції горіння. Горіння являє собою реакцію з'єднання горючою речовиною з киснем. Для одержання необхідного ефекту піротехнічні вироби спалюють на відкритому повітрі або вводять у суміш з горючою речовиною, що багата киснем і здатна легко його віддавати (окислювач). Як горючі речовини застосовуються деякі ме-